Jože Maček

Moje življenje – splet naključij

1851

Jože Maček
Moje življenje – splet naključij

Jože Maček
Moje življenje – splet naključij

@ Jože Maček in Celjska Mohorjeva družba, 2022
Vse pravice pridržane.

Izid knjige je podprla Občina Laško.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

929Maček J.

MAČEK, Jože, 1929-
Moje življenje - splet naključij / Jože Maček ; [fotografije v knjigi družinski arhiv]. - Celje : Društvo Mohorjeva družba : Celjska Mohorjeva družba, 2022

ISBN 978-961-278-597-0
COBISS.SI-ID 110115843

Jože Maček

Moje življenje – splet naključij

1851
Celjska Mohorjeva družba
Prva slovenska založba

Domači kraj, rod in dom

V Laškem hribovju, ki se razprostira na levi strani Savinje od Celja do Zidanega Mosta, je med prijaznimi dolinicami in griči majhna vasica oziroma zaselek Njivice (po domače Njivce). Leži blizu Reke, v nekdanji katastrski občini Sv. Peter pri Jurkloštru (zdaj Olešče), poldrugo uro zmernega hoda iz Laškega proti vzhodu. Tam je moj dom.

Z Jurkloštrom moj kraj nima nič opraviti. Le kratek čas, v drugem in tretjem desetletju 19. stoletja, ko so delali franciscejski kataster, je bil ta kraj vključen v jurkloštrski okraj. Tako je spomin nanj ostal v imenu katastrske občine, ki pa je zdaj tudi spremenjeno. Da je bil v Jurkloštru skoraj do konca 15. stoletja eden od štirih slovenskih kartuzijanskih samostanov, nam domačinom sploh ni bilo znano. Zanj sem izvedel šele pozneje, ko sem se začel nekoliko bolj zanimati za zgodovino. Je pa bilo to nenavadno, saj smo izraz klošter za samostan vendarle poznali.

Laško z okolico je nekaj posebnega. Tu so se zaradi odročnosti in prometne nepovezanosti zelo dolgo ohranili staroselci, ki so tod živeli, še preden so te kraje zasedli Rimljani in pozneje Slovani. Največje število krajevnih in ledinskih imen je izvedenih iz imena Lah. Z njim so doseljeni Slovani od poznega 6. stoletja našega štetja naprej označevali staroselce in njihove kraje. Taka imena so Laško, Lahomšek, Lahomno, Lahomnica, dve Laški vasi (ena blizu sedanjega Vrha nad Laškim in ena nad Štorami), Lahov Graben, Lažiše in še nekatera. Seveda se je do 15. stoletja, ko so fevdalna gospostva začela podložni-

1942

Družinska fotografija jeseni 1942; v zadnji vrsti stojijo z leve: brat **Gustl** *(Avguštin), sestra* **Micika** *(Marija), soseda, brat* **Franček** *(Franc), brat* **Korel** *(Karol) in njegova žena* **Karlina**; *sedijo z leve: oče* **Franc**, *mama* **Micka** *(Marija), ki v naročju drži prvo vnukinjo* **Malčiko** *(Amalijo), sestrin tast; spredaj sedim avtor*

kom dajati priimke, ohranilo nekaj staroselskih imen, na primer Lah, Lahomšek, Laharnar ipd.

V rimskih časih naj bi tekla cesta s severa proti jugu iz Celja, približno mimo sedanje Celjske koče v dolino Reke, nato čez poznejši Sveti Lenart (sedanji Vrh nad Laškim) na Jurklošter, Henino in na Sevnico. Druga cesta pa je tekla iz Celja prek Tremerij in Debra proti Laškemu in naprej proti Rimskim Toplicam, z odcepom v Laškem proti Lahomnem ob potoku Lahomnici, kjer se je pred Tevčami združila s prej omenjeno in zavila na poznejši Sveti Lenart nad Laškim. Vsi ti cestni odseki so po rimskem obdobju propadli in se zarasli. Obok v mostiču rimske ceste je ohranjen blizu Žigona pod Svetim Lenartom, zdaj Vrhom nad Laškim. Ni pa raziskano, če je res iz rimskih časov. Cesto ob Savinji iz Celja proti Zidanemu Mostu so ponovno zgradili šele v začetku 19. stoletja. Na vzhod in zahod tedaj še ni bilo nobenih prometnih povezav.

Rimljani so se zadrževali predvsem v mestih, pri nas v današnjem Celju, nekaj malega v Laškem, kar pa arheološko ni potrjeno. Na podeželju so bili v ravni Savinjski dolini, na primer v Šempetru, kjer so imeli celjski meščani svoje pokopališče (nekropolo) in so ohranjeni njihovi nagrobniki. Na Ložnici blizu Polzele je bilo posestvo rimskega veterana – odsluženega vojaka (villa rustica). Na našem hribovitem območju Rimljanov skoraj ni bilo in so te odročne kraje še dolgo naseljevali predrimski staroselci.

Pri svojem iskanju prednikov za rodovnik sem dospel do začetka 17. stoletja. Ugotovil sem, da so se ljudje v preteklih stoletjih tod poročali na sorazmerno majhnem območju ene ali nekaj sosednjih vasi. Če je bilo tako tudi v daljni preteklosti, in ni pravih razlogov, da bi bilo drugače, potem upravičeno domnevam, da se v žilah moje družine pretaka tudi nekaj staroselske krvi. Staroselci so se tod, kakor je bilo že omenjeno, dolgo ohranili zaradi sorazmerne zaprtosti laške pokrajine. Naseljenost je bila v predrimskem in rimskem času pa vse do prihoda naših prednikov Slovanov zelo redka. Nato se je začela zelo počasi zgoščevati, tako da so v začetku fevdalnega obdobja v 11. in 12. stoletju nastale najstarejše še sedaj obstoječe vasi. Moja rojstna vas Njivce je prvič pisno omenjena v sredini 13. stoletja, vendar je morda veliko starejša, saj v tedanjem času zapisovanje dogodkov in pisno poimenovanje krajev še ni bilo običajno.

V spodnjesavinjskem hribovju je svet višinsko zelo razčlenjen, v glavnem bregovit, mestoma prav strm. Nad njim se dvigajo številni griči, marsikateri tudi s podružnično cerkvijo. Ravnih polj pravzaprav ni. Njive, ki jih je bolj malo, so rahlo položne, travniki, senožeti in pašniki pa so tudi v pravih strminah. Svet, ki nikakor ni primeren za kmetijsko rabo, pa je porasel z gozdom. Na prisojnih strminah so bili do konca 19. stoletja vinogradi s staro žlahtno vinsko trto ter s številnimi zidanicami in vinskimi hrami.

Vinogradov je bilo v laškem okraju še v drugi polovici 19. stoletja več kakor njiv. Tedaj pa se je k nam razširila ameriška trtna uš (Phylloxera vastatrix), rastlinska škodljivka, ki je napadla korenine žlahtnih vinskih trsov, da so hitro shirali. Starih vinogradov z žlahtno trto na lastnih koreninah skoraj niso več obnovili. Cepljenke (žlahtna

trta na ameriški podlagi) so očitno bile predrage, zato so zasadili samorodnice, deloma po prejšnjih vinogradih, deloma kot brajde. Na nekaterih opuščenih vinogradih so nasadili cepljene jablane in redkeje hruške. Tudi na mojem domu smo imeli, kakor skoraj pri vsaki kolikor toliko veliki kmetiji, prav na nasprotnem hribu – v Podvinu (že ime gorce kaže na zvezo z vinom) manjši vinograd s posestvecem – majhno enonadstropno leseno hišo s kletjo in manjšim hlevom. Nekdanje zidanice in vinske hrame so delno že pred drugo svetovno vojno, posebej pa po njej večinoma vse spremenili v lepe stanovanjske hiše, ki se zdaj belijo s številnih bregov. Kraji so lepi, podobni Halozam, toda življenje v njih, dokler so ljudje živeli pretežno od kmetijstva, je bilo trdo. Prizadevanje za vsakdanji kruh je kot pri drugih ljudeh v teh krajih prevevalo tudi našo družino in z njo vse moje otroštvo. Razlikovanje med večjimi in manjšimi kmeti, med kočarji in najemniki koč ali stanovanj se v vsakdanjem življenju ni posebej občutilo. Socialna diferenciacija je stopila v ospredje, ko je šlo za premoženjska vprašanja. Seveda so bili gruntarji bolj ponosni, prizadevali so si svoje otroke s porokami spraviti na boljša posestva, toda živeli so enako preprosto kakor vsi drugi ljudje na podeželju. Vsa družina s služinčadjo vred, kjer so jo seveda imeli, je jedla iz iste sklede.

Vas Njivce spada pod zvon podružnične cerkve sv. Petra, ki stoji na hribu istega imena ali po starem Na vrhu. Do leta 1755 je bila v sestavu prafare Laško, tedaj pa so jo dodelili novi župniji Sv. Rupert nad Laškim. Ko so določali meje nove župnije, niso dosti upoštevali, kako bodo ljudje hodili v novo farno cerkev. Tako se je zgodilo, da bi morali ljudje iz Njivc, ki ležijo že precej nizko v dolini potoka Reka, hoditi skoraj poldrugo uro bolj ko ne navkreber čez hrib v svojo farno cerkev. Tega pa ljudje tudi v prejšnjih časih, ko se življenje še ni odvijalo tako hitro kakor zdaj, niso marali in so raje hodili navzdol ter po dolini potoka Reka in nato potoka Lahomščica k znameniti nadžupnijski cerkvi sv. Martina v Laškem. Tako vaščani Njivc, razen krstov in pogrebov ter obiskov na grobovih rajnih ob prazniku vseh svetnikov, nismo imeli s svojo župnijo skoraj nobenih stikov. Ker se mladi fantje iz Svetega Ruperta in iz naših vasi med seboj večinoma niso poznali, bili so si skoraj povsem tuji, je večkrat prihajalo na praznik

1910

Očetova starša **Jožef Maček** *(spodaj levo) in* **Frančiška Maček,** *rojena* **Golob.** *Med njima stoji, spodaj druga z desne hčerka* **Treza**, *na Črjetovi kmetiji*

vseh svetih do ne povsem nedolžnih pretepov. Župnik je prihajal blagoslavljat domove med božičem in novim letom, cerkvenih obredov pa je bilo pri podružnici sv. Petra le nekaj na leto. Le tu in tam je bila pri tej cerkvi kaka poroka nevest iz naših vasi.

Moja mati je bila doma iz ugledne Vrhovškove kmetije na Vrhu, malo pod podružnično cerkvijo sv. Petra. Vsaj od srede 17. stoletja je bila kmetija v posesti Vrhovškovega rodu, nato pa se je najbrž kak duhovnik pri vpisu v krstno knjigo zmotil ali pa so zapis brali napačno in iz priimka Vrhovšek je nastal Vrbovšek. Tako se gospodar kmetije piše še zdaj, čeprav na tem hribu ni vrb, ker tudi ni potokov. Mati je bila najmlajši otrok iz drugega zakona gospodarja Adama Vrbovška z Nežo Deželak iz Lož pod Šmiklavžem. Iz prvega zakona je bila le hčerka, o kateri se pa v sorodstvu ni nikoli govorilo. Iz drugega zakona so bili trije sinovi, Jakob, Adam in Alojz, ter hčeri Jožefa in Marija – moja mati. Očitno je bil Adam dober gospodar, saj je v osemdesetih letih 19.